ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՍՈՒՆԵՒՄԻԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՇԱԲԱԹ 22 ՄԱՅԻՍ 1871 — ԹԻՒ 910

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Փարիզի համայնային սոսկալի պատերազմը վերջապէս դադարեցաւ 'ի մեծ ուրախութիւն բոլոր աշխարհի: Վերսայլի օրինաւոր կառավարութեան զօրաբանակը՝ զկնի արիւնահեղ սաստիկ ճակատամարտի որ երեք օր անեց, տիրացաւ յիշեալ մեծ և տխեղծական մայրաքաղաքին. բայց դժբաղդաբար այնպիսի կացութեան մը մէջ ձեռք բերաւ զայն, որ դժուարաւ կրնայ ճանչցուիլ որ աշխի պայծառափայլ, պանծալի և ամենագեղեցիկ փարիզն է. վասնզի ապստամբ եղեռնագործները վանդալական բարբարոսութեամբ մը կործանեցին և աւերեցին գլխաւոր թաղերը և հրապարակական մեծաշէն յիշատակարանները, 'ի հուր մատնեցին բէգրոլիօ կոչուած գիրաբարբոք հեղանիւթով Լուվրի և Թիւյլըրիի պալատները, պետութեան խորհրդոյ և Լէժիօն տ'Օնէօրի ապարանքը և այլն այլն: Վերջապէս Փարիզի հասարակական կառավարութիւնը աւերակ 'ի վերայ աւերակաց աւելցընելով և չարիք 'ի վերայ չարութեանց դիզելով յաւիտենական անիծից և մշտնջենաւոր ատելութեան գատապարտեց իւր անունը: "Բայց օրէնքը խստութեամբ 'ի գործ պիտի դրուին և զօրութեամբ նոյին պիտի պատժեմք, բսաւ մօսիւ Թիէր, զապստամբները՝ որք չյարգեցին, ո՛չ մասնաւորաց ինչքը և ո՛չ հասարակաց յիշատակարանները": Այս արդէն կըլսեմք թէ քսան հազարի չափ ապստամբներ գերի բռնուեր են Վերսայլի զօրագնդերէն: Պարոնայք Տէլէսքլիւզ, Ֆէլիք Փիա, Վէլիզէրէ և Րանվիէ, որք հասարակական կառավարութեան (քօմին) անդամք էին, բռնուեցան Փարիզի մէջ և 'ի բանտ դրուեցան. իսկ ոստիկանութեան տեսուչ մօսիւ Րաուլ Րիկօ զինուորաց ձեռքը անցնելով՝ որք լի էին սրտմտութեամբ և օրինաւոր վրէժխնդրութեամբ, անմիջապէս հրացանի բռնեցին և սպաննեցին զնա:

Որովհետև եղեռնագործ գլխաւոր ապստամբներէն շատերը փախան և դէպ 'ի Պէլճիգա գացին, այս երկրին կառավարութիւնը որոշեց բռնել զանոնք 'ի սահմանագլուխս, և յանձնել Գաղղիոյ կառավարութեան:

Բարեկարգութիւնը կըտիրէ այժմ Փարիզի մէջ. որուն բնակիչները բարեբաղդաբար ազատուելով անօրէն ապստամբաց ձեռքէն՝ գրկաբաց ընդունեցին և ճանաչեցին Վերսայլի օրինաւոր կառավարութիւնը. որ անմիջապէս սկսաւ ամեն հնարաւոր ջանք 'ի գործ դնել դարման տանելու համար ահագին վիրաց, զորս թշուառ Գաղղիան ընկալաւ ո՛չ միայն 'ի թշնամւոյն այլև 'ի հարազատ զաւակաց իւրոց մոլորելոց:

Երանի՜ թէ այս բարեկարգութիւնը շարունակուէր և համաձայնութիւնը անխաս տիրէր Գաղղիոյ երեսփոխանական ժողովոյն մէջ. նմանապէս Տէր Ըստուած որ գործադիր իշխանութեան նախագահ մօսիւ Թիէր՝ իւր անձնական համոզումը և իւր միապետական սկզբունքը մէկ կողմ թողլալով, աշխատէր միշտ հաստատուն պահելու հասարակապետական կառավարութիւնը, որ ամենադժբաղդ աղմկալի պարագայից մէջ ծնաւ: Յայտ է թէ այս ծնունդը քաջառողջ չերևիր և կրնայ՝ յետ ոչ բազմաց, զոհ երթալ քաղաքական աղմկալի նոր խռովութեան մի. բայց և այնպէս փափաքելի է անշուշտ՝ որ հասարակապետական կամ միապետական կառավարութեան ձևոյն պատճառաւ համազգային նոր կռիւ մը չծագի շուտով Գաղղիոյ մէջ՝ մինչդեռ այս ազգին խորին վէրքը բժշկութեան շաւղին մէջ չեն մտած տակաւին:

Սակայն կենցաղագէտ շատ անձինք կըգտնուին, որոց 'ի կարգի են այժման երեսփոխանական ժողովոյն անդամոց խիստ մեծագոյն մասը և գործադիր իշխանութեան նախագահը, շատ անձինք կըգտնուին, կըսեմք, որք կըխորհին թէ անհնար է որ Գաղղիան անդորրութիւն և իւր վիրաց բժշկութիւնը տեսնէ առանց միապետական կառավարութեան, որուն վերահաստատութիւնը ժամանակի խնդիր մը կըհամարին: Արդէն կըլսեմք թէ Գաղղիոյ թագաւորական ցեղերուն սերունդները ամեն ջանք 'ի գործ կըդնեն կուսակցութիւններ և պաշտպաններ գտնելու 'ի վերանորոգութիւն իրենց իւրաքանչիւրոյն վերաբերեալ արքայական աթոռոյն: Գահակորոյս Նափոլէոն Երրորդ և իւր արբանեակներն ևս անգործ նստած չեն: Իւրաքանչիւր թագաւորական սերունդ՝ իւր կուսակցութիւնը ամրացնելու և զօրացնելու համար մեծամեծ խոստումներ կընէ. օրինակի համար՝ կղերը շահելու նպատակաւ կըխոստանայ անոր թէ Պապին աշխարհական իշխանութիւնը պիտի վերահաստատէ. ոմանց բարձ և պատիւ կըխոստանայ ուրիշներուն դրամ և այլն: Գաղղիական լրագիրներէն ոմանք՝ 'ի գործ դրուած այս ամեն հնարքը պատմելէ ետև, կըհաւաստեն թէ յետ ոչ բազմաց պիտի լսեմք թէ Նափոլէոն Երրորդ Գաղղիոյ մէկ նաւահանգիստը 'ի ցամաք ելած է, ինչպէս իւր հօրեղբայրը Նափոլէոն առաջին Էլպա կղզիէն վերադարձաւ 'ի Գաղղիա:

Պուրպօնեան թագաւորական ցեղին երիցագոյն ճիւղին ներկայացուցիչ Շամպօրի կոմսը յայտարարութիւն մի հրատարակած է, որով իւր հայրենակցացը կըխոստանայ Գաղղիոյ փառքը, պատիւը, ինչպէս նաև անոր անդորրութիւնը հաստատել և զարգացընել, երբոր իւր ցեղին օրինաւորապէս վերաբերեալ թագաւորական գահը իրեն յանձնուի: "Եկեղեցւոյն ազատութիւնը՝ կըյաւելցնէ յիշեալ կոմսը իւր յայտարարութեանը մէջ, առաջին պայմանն է մտաց հանդարտութեան և բարեկարգութեան աշխարհիս մէջ: Զսուրբ գահը պաշտպանելը մեր հայրենեաց պարծանքը և պատիւը եղաւ միշտ, ինչպէս նաև գլխաւոր պատճառը Գաղղիոյ մեծութեանը 'ի մէջ ազգաց: Միայն ամենամեծ դժբաղդութեանց ժամանակները մեր հայրենիքը 'ի բաց թողուց իւր այս դերը":

Շամպօրի կոմսին այս յայտարարութենէն դժբաղդաբար կըտեսնուի որ, եթէ Գաղղիոյ թագաւորական գահը նստելու ըլլայ, անմիջապէս Իտալիոյ դէմ պատերազմ պիտի հրատարակէ 'ի վերանորոգութիւն աշխարհական իշխանութեան Ս. Պապին: Բայց մեք չեմք կրնար հաւատալ թէ Գաղղիոյ թագաւորական կամ հասարակապետական կառավարութիւն մի կամք

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

ԳՐԱԲԱՐ ԼԵԶՈՒ

Այս վերնագրով Արարատ ամսագրոյն Դեկտեմբերի տետրակին մէջ յոյժ պատուական յօդուած մի հրատարակուած է, զոր մեր ընթերցողաց աչաց ներքև դնելով՝ անոնց ծանր ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմք նոյն յօդուածոյն մէջ պարունակեալ իմաստուն եւ ազգասիրական խորհրդածութեանց վերայ:

Հայկական Աշխարհ պատուական ամսագրոյ ներկայ տարւոյս Յունիս և Օգոստոս ամսոց միջոցաւ հրատարակուած Գրիգոր Արծրունի պատուարժան ազգայնոյ խմբագրական յօդուածոց հայկական և ազգային ընթերցողներէն շատերն անտարակոյս պիտի ցաւին՝ լսելով նոցա մէջ մեր գրաբար լեզուի մեռեալ անուանակոչութիւնը: Բայց այս ծանր և մահացու անունն նոր չէ, այլ քանի տարիէ 'ի վեր է, որ Ռուսիոյ և Տաճկաստանի մերազնեայ մէկ քանի բանասէրներէ հնարուելով, ամրախօսակցութեանց և խորհրդակցութեանց առարկայ, ընդդիմամարտ գրուածոց և ջատագովութեանց նիւթ հանդիսացաւ. հակ սրբեմն թէպէտ և այս լեզուն իւր արժանաւոր յարգանաց և կարևորութեան յաղթանակը տարաւ իբրև հիմնաւոր և արմատական լեզու, մեր ազգային գրականութեան յառաջադէմ զարգացման գլխաւոր աղբիւր, չեղաւ կատարելագործեալ և կիրառական բարբառ, սակայն կըգտնուին տակաւին մէկ քանիսներ, որոնք այս անհերքելի ճշմարտութեան ընդդէմ են. ընդ որս և Պ. Գրիգոր Արծրունին. ուստի զարմանք չէ որ, մերթ ընդ մերթ թէ՛ իրենց խօսակցութեան և թէ՛ գրուածոց մէջ այս քմայրդար անունը կըկրկնեն:

Այս պատճառներէն մէկն բաւ է իմ կարծեաց այն է որ կառարկեն թէ՝ «Գրաբար լեզուն հասարակութեան իմանալի չէ, վասնորոյ մեռեալ է»: Որքա՜ն զարտուղի զառանցութիւն և որչա՛փ վերացական և վճիռ հնչեցուած: Որևիցէ լեզուի գիտութեան ըմբռնումն և հասկացողութիւնն կըպարունակուի նոյն լեզուի յատկական պարզութեան և կանոնաւորութեան մէջ. իսկ արդ ո՞վ կարող է ուրանալ, որ այս երկու անհրաժեշտ յանգամանքները լիովին իւր մէջ չըբովանդակեր այս հռչակաւոր լեզուն. և այս նոյն յայտնի է, որոնք այս լեզուի ճաշակը տիրապէս առած են, կամ լաւ ևս անել՛կատարեալ հմուտ են. և ոչ թէ նոքա, որ մի բացածոյ կերպով և աչընթացիկ դիտողութեամբ միայն այս բազմահարուստ անդանոյ մուտն անցած, սորա քաղցրութեան, ճոխութեան և հաստատուն պարագայից անհաղորդ մնացած են: Բայց գրաբար լեզու ասելով, թո՛ղ չհասկացուի Զօրբորդ դարու մեր մէկ քանի մատենագրաց խըրթին հելլենաբանութիւնն՝ և երկրորդ դարու արաբական բառաբարդ ձախութիւնն և խնարարեալ զարդուց կուտակութիւնն, այլ մեր ոսկեդարեան ոսկեղէն և արծաթի դարուց քաղցրախօս՝ ճոխ՝ հայկական մատենագրաց ընտիր լեզուն, որոց մէջ քաղցր ներդաշնակութեան, իմաստալից սաստութեան, նոյն բացայայտ արտայայտութեան և անձ վայելչութեան հետ կըփայլի նաև վսեմ պարզութիւն և չքնաղուշին կանոնաւորութիւն, որ յետին սամկին հասկանալի կարող է լինել՝ թո՛ղ թէ ուսումնականաց:

Իսկ եթէ այս լեզուն իւր պանծալի պարզութեամբ հանդերձ անիմանալի կըթուի հասարակութեան, սորա ո՞րն է հասկանալի. 'ի հարկէ գիտեմ, մեր արդի աշխարհաբառն պիտի ցուցանեն, այն աղքատ, անձև, անյարդար թերակատար և անկանոն լեզուն, որ իւր դաւառական հազարաւոր ձևերով, նոյն իսկ հայազգեաց անիմանալի բարբառներով, իւր այլանդակ նորաձևութիւններով, տաղտկալի նեւէջներով և օտարոտի և այպանելի հընչումներով կըներկայանայ մեզ ո՛չ թէ իբրև լեզու, այլ մի բարեկարգ մորենոյ ըզքստեալ և խրարմէ տարրաժան մասունք կամ կըմախք, և կամ թէ բազմատա ծառի մը բունէն կտրած՝ ոստական և ցրտոյ այսինքն զանազան յեղափոխութեանց ենթակայ եղած ճիւղեր, արոց և կարեկցութեան արժանի: Վասնզի կըտեսնես որ ո՛չ թէ գրաբարի պէս իւր սահմանաւոր կանոններով ընդհանուրին հասկանալի, այլ մէկ գաւառի բարբառն միւսին անիմանալի, այնպէս որ մի Հայ կըստիպուի շատ անգամ նոյն իսկ իւր արենակցի հետ համազգական լեզուի համար թարգմանչով խօսիլ. ինչպէս որ սորա փորձը ամեն ժամանակ կ'առնունք՝ ապացուցի կարօտ չէ: Բայց ի՞նչ կորոնեմ գաւառական բանաւոր բարբառներու մէջ, սիրելի ընթերցող, ա՛ռ ձեռքդ մեր ազգային լրագրաց մէկ քանի թերթերը՝ և կամ թէ այժմեան մատենագրաց մէկ քանի աշխարհաբառ գրուածները, նոյն ժամայն կըբացուի առաջդ աչաւոր ուրուականներով մի սանդարամետ. կըտեսնես նոցա մէջ թէ՝ ո՞րչափ լեզուի աղաւաղութիւն, հայկական ոճերու որչա՛փ այլանդակութիւն, նոցա մէջ պարունակուած գեղեցիկ իմաստից որչա՛փ օտարախորթ բացատրութիւն, բառերու վերջաւորութեանց ո՛րքան անձանի դարձուածներ, այն աշխարհաբառի մէջ, որ կըպարծի ժողովրդեան յառաջադիմութեան միջոց լինել: Կըստուգես, վասնզի նոյն իսկ հայերէն գրուածքը, թէև քանիցս ել ընթերցումն կրկնես, միայն տառերը հնդկական լեզու կարծելով, կըծափես մէկ կողմն կըդնես. ինչո՞ւ, վասնզի անպայելի ճշմարտութիւն է թէ, ինչպէս որ ծառատունկ մի առանց հաստահիմն արմատոյ չկարող աճել, ուռճանալ, ոստեր արձակել և քաղցրահամ պտուղներով բեռնաւորիլ, այն-

ունենայ և կարող ըլլայ պատերազմ հրատարակել մօտ տարիներու մէջ. քանզի պատերազմին նիւթական և բարոյական դառն համը քիչ ժամանակուան մէջ չկրնար անհետ ըլլալ գաղղիացւոց բերնէն ։

Գերմանիոյ մէջ Պապին անսխալութեան վարդապետութեանը դէմ եղած շարժումը օր ըստ օրէ կաւելնայ և կըզօրանայ ։ Մունիխի մէջ հակապապական ժողով մի պիտի ըլլար Հոգեգալստեան տօնախմբութեան առթիւ ։ Տակաւին չեմք գիտեր թէ այս կրօնական կաթոլիկ ժողովը՝ որուն մասնակից պիտի ըլլային աստուածաբանութեան բազմաթիւ երեւելի վարժապետներ, ինչ վախճան ունեցաւ և ինչ որոշումներ ըրաւ ։ Բայց ըստ ամենայն երեւմանց և խիստ հաւանականաբար հերձուած մի ևս 'ի Գերմանիա պիտի ծագի, ինչպէս որ ծագեցաւ 'ի Կ. Պօլիս Հայ կաթոլիկաց մէջ. սակայն գերմանացւոց հերձուածը խիստ մեծ պիտի ըլլայ. ըստորում այս կայսերութեան կաթոլիկ բնակչաց թիւը՝ 14 միլիոն 551,000ի կըհասնի։

ԱԶԳԱՅԻՆ

Երկու ամիս լմըննալու վերայ է որ Եգիպտոսի վիճակին Առաջնորդ գերա. Մեսրովբ եպիսկոպոսը 'ի Կ. Պօլիս կըգտնուի, և լսածնուս նայելով տակաւին ուշ ոք չէ ներկայացեր իբրև բողոքող՝ զատ պահանջելու 'ի Նորին Սրբազնութենէն ։ Բայց Եգիպտահայք անհամբեր են իրենց հոգևոր Հովւին վերադարձը տեսնել և շարունակել անոր հայրական խնամքը վայելելու. ուստի ազգային Պատրիարքարանը՝ որ բազում թախանձանօք հրաւիրեց և բերել տուաւ զիշեալ սրբազանը, ինչու համար արգեօք այսքան ժամանակ այսպէս տարտամ և անորոշ վիճակի մէջ կըթողու անանկ գործ մի՝ որուն մէջ իրաւունքը և արդարութիւնը որ կողմն ըլլալը ակներև կըտեսնուի ։

Սիրելի է մեզ յուսալ թէ ամենա. Ս. Հայրիկը՝ որ զաշտութիւնը կատէ և իւր հայրական բարձր գութը հաւասարապէս կըբաշխէ իւր հեռաւոր հոգևոր որդւոցը ինչպէս մերձաւորացը, պիտի չուշանայ վախճան մի տալ այս ցաւալի գործոյն և վերադարձնել 'ի ծոց Եգիպտահայոց զսիրելի Առաջնորդն իւրեանց, որուն գալստեանը ակնկառոյց կըսպասեն ։

Կիպրոսի ազգային Երեւելի մեծա. Երամեան Պօղոս Յարութիւն աղայէն հետևեալ նամակը ընկալաք, զոր հաճութեամբ սրտի կըհրատարակեմք. քանզի տարակոյս չունիմք թէ բոլոր ազգասիրաց ճշմարիտ ուրախութիւն պիտի պատճառէ ։

Լեֆքօշա (Կիպրոս), 9 Մայիս 1871

Յարգոյ խմբագիր Արշալուսոյ.

Ձեր ազգասիրական ազնիւ զգացմանց վստահանալով, սոյն նամակը առ ձեզ ուղղեցինք՝ որ ձեր ազգօգուտ թերթին մէջ անկիւն մը շնորհելով, մեր զգայուն սրտին անհամեմատ ցնծութիւնը՝ յուրախութիւն ուսումնասէր ազգայնոց մերոց հրատարակելու բարեհաճիք ։

Կիպրոսաբնակ ազգայինքս 'ի վաղուց անտի միմիայն ուսման և գիտութեան անունները լսելով, մեր անցին կենաց օրերը բոլորովին զուր տեղը կըվատնէինք, ինչպէս որ մեր ծնողքներն ալ այս ընթացքով իւրեանց կենաց շրջանը լրացնելով թողուցած գնացած են. բայց աւելի ցաւալին այն է որ՝ սոյ լուսաւորեալ դարուս մէջ մենք ալ մինչև ցարդ զարձեալ նոյն շաւղօք կընթանայինք, թէև այս մասին մեր անտարբերութեանը վրայ մեծ ցաւ մը կըզգայինք ։ Սակայն ախեղերաց կառավարչին միակ այցելութեանը յուսալով մինչև ցարդ անձկայրեաց սրտիւ ակնապիշ կըսպասէինք՝ որ գոնէ մեր մատաղ մանկտին իւր հայկական բարբառը ուսանի, և գիտութեան լուսովը իւր ներքին կարողութիւնը լուսաւորէ ։

Փա՛ռք երկնից և գոհութիւն անեղ Արարչին՝ որ մեր դեռահաս որդւոց վրայ գթալով, այս անգամ սուրբ Երուսաղէմի միաբանութենէն Մալլարայի արժանապատիւ Վարդան վարդապետ սուրբ Հայրը, յատկապէս ամենա. Եսայի Պատրիարք բարեխնամ սրբազան Հօր կողմէն սուղ միջոցի մը համար պաշտօնական կերպիւ այստեղ գալով, իւր հոգևորական պարտաւորութիւնները ամբողջ և անընդհատ կատարելէն զկնի, անմիջապէս տեղւոյս երկսեռ Հայ մանկտոյն ապագան բարւոքելու համար կանոնաւոր և բարեկարգ դպրոց մ'ալ հաստատելու ամեն ջանք 'ի գործ դրաւ և վերջապէս մէկ ամսոյ մէջ թէ՛ իւր և թէ՛ մեր բաղձանացը համեմատ բարեկարգեց, և առաջին դասու աշակերտաց դասատուութեան փափուկ պաշտօնն ալ 'ի սէր ազգութեան ինքն սիրով յանձնառու ըլլալով, ահա այսօր վեց ամիս է որ շարունակ դասատուութիւն կընէ ։ Սա ալ չմոռնանք յիշելու թէ առաջին եռամսեայ միջոցաւ աշակերտաց ուսմունքը քննութեան առնելով, գոհացուցիչ պատասխաններ ընդունեցաւ. որ երբէք չէր յուսացուէր, և սրբոց Վարդանանց տօնախմբութեան օրն ալ շքեղ հանդէս մը ըլլալով, յիշեալ նորահաստատ դպրոցին անունն ալ սուրբ Վարդանանց դպրոց կոչուեցաւ, ինչպէս որ ձեր պատուական թերթին միջոցաւ ալ հրատարակուած էր ։ Սակայն նորին սուրբ հայրութեան անդուլ աշխատութեանցը նկատմամբ տրուած գովեստը խիստ նուազ ըլլալով՝ այս մասին մենք աւելի ամօթով մնացինք. ուստի այս անգամ երկրորդ եռամսեայ քննութեան միջոցաւ բարեպատեհ առիթ մը ունեցանք մեր անհրաժեշտ պարտաւորութիւնը կատարելով խորին շնորհակալութիւննիս հրապարակաւ մատուցանել նախ ամենապատիւ Եսայի Պատրիարք ազգասէր սրբազան Հօր, որ այսպիսի ուսումնասէր վարդապետ մը մեր կողմը յուղարկելով զմեզ ըստ ամենայնի գոհ ըրաւ, երկրորդ կըմատուցանեմ մեր զգայուն սրտէն բղխած խորին գոհունակութիւնը յիշեալ Մալլարայի արժա. Վարդան վարդապետ սուրբ հօր՝ որ իւր ազգասիրական ջանիւքը ամեն արգելք 'ի բաց վանելով՝ նորահաստատ Ս. Վարդանանց դպրոցը ծաղկեցոյց, և այս վեցամսեայ աշակերտաց ուսմունքը ներկայ ամսոյ սկիզբէն մինչև 'ի Ս. Համբարձման օրը քննութեան առնելով, յարգոյ քննիչներէն մեծ գոհունակութեամբ ընդունեցաւ, և նոյն փոխարէն յիշեալ Ս. Հայրն ալ Համբարձման օրը տաճկերէն ճառելով, հայերէն և տաճկերէն քաղցրանուագ երգերով, և արամախօսութիւններով փառաւոր հանդէս մը ներկայացուց՝ որ մինչև ցարդ կղզւոյս մէջ ո՛չ տեսնուած էր և ո՛չ լսուած. վերջապէս ամեն բերան կեցցէներ հնչելով և ամեն ձեռք ծափահարութիւն ընելով՝ այս ազգային գեղեցիկ հանդէսը աւարտեցաւ ։

Ամեն ուսումնասէր անձինք իրենց վսեմ խոհականութեամբ կրնան մակաբերել որ այս կէտիս ինչ անհամեմատ ուրախութիւն զգացինք. որուն և սիրելի ազգերնիդ ալ մասնակից ընելու համար՝ ձեր ազգօգուտ թերթին դիմեցինք ։ Որո՛նց բարեհաճեցէք ընդունիլ ևայլն ։

Պօղոս Յարութիւն Երամեան ։

Կ. Պօլսոյ ԼԷՎԸՆԹ ՀԷՐԷԼԴ անգղիական լրագրոյն Գաւըէժի թղթակիցը Պարսկաստանի սովուն խստութիւնը սոսկալի կերպիւ պատմելէ ետև կըյաւելցնէ թէ՝ Սպահանի մօտ Նորջուղայի Հայ բնակիչները սովամահ պիտի կորնչին. հետևաբար 'ի Թուրքաստան 'ի Հնդկաստան և 'ի Ռուսաստան բնակող Հայոց օգնութիւնը կըհրաւիրէ յիշեալ դժբաղդ ազգայնոց վերայ ։ Սիրելի է մեզ հաւատալ թէ այս ցաւալի լրոյ մէջ՝ չափազանցութիւն պիտի ըլլայ և թէ տեղի ունեցած սովը պատմուածին չափ մեծ չէ ։

—Բէգէրսպուրկէն Մայիս 3 ամսաթուով հետևեալ լուրերը կուտան մեզ։

"Այս ձմեռ քոլէռա հիւանդութիւնը ունէինք 'ի մայրաքաղաքիս. բայց գոհութիւն Աստուծոյ՝ Հայոց ոչինչ վնաս չեղաւ. 'ի հարկէ սակաւաթիւ լինելնուն պատճառաւ և իրենք զիրենք պահպանելնուն համար։ Այս ցաւը կըխրոխտար ըստ մեծի մասին՝ ստորին կարգի անձանց վերայ. այդ պատճառաւ քաղաքական իշխանութիւնը բոլոր իւր ուշադրութիւնը անոնց վե-

---

պէս և առանց գրաբառ լեզուի հմտութեան՝ որևիցէ մերազնեայ բանաստեղծ մի կանոնաւոր աշխարհաբար լեզուով իւր միտքը հասարակութեան արտայայտել անկարող է ։

Այս պատճառաւ յարգոյ ընթերցո՛ղ, այժմ ձեռքդ առ մեր գրաբառ մատենագրութիւններէն մի պարզ շարադրութիւն, կամ նոյն ինքն Աւետարանի սկզբնական թարգմանութիւնը, սորա լեզուի մաքրութիւնը՝ գեղեցիկ բնական պարզութիւնը և յստակախօս վայելչութիւնը համեմատէ՛ր յիշեալ գրուածոց հետ, այն ժամանակ պարզապէս կիմանաս, թէ ո՞րն է իմանալի ժողովրդեան՝ և ո՞րն անհասկանալի. ո՞րն կենդանութեան և կիրառութեան արժանի, և ո՞րն մեռելութեան և թաղման. և այն ժամանակ կըզգաս թէ՝ ո՛րչափ ցաւոց և կարեկցութեան են արժանի յիշեալ պատուարժան փառասէր հեղինակներն, որ իրենց պատուական երկասիրութիւնները և օգտակար նիւթոց թարգմանութիւնները անհեթեթ ոճով, անդէպ բառերու ընտրութեամբ, օտարախորթ բարդութեամբ և անկանոն բացատրութեամբ, հեռանալով գրոց բարբառոյ գրաւիչ և սրտառուչ պարզութենէն խիստ անիմանալի և անմատչելի կըգործեն ։ Այդպիսի բիւրաւոր դժուարիմաց և անհարազատ ոճերէն ապաքէն կըցանկայի մէկ քանիսը յառաջ բերել և ցոյց տալ խօսքիս ապացուցութեան համար. սակայն յօդուածոյս անձկութիւնն չներելուն համար, ուրիշ պատեհ ժամանակի կըթողում. միայն այսչափ կ'ասեմ որ, դոյա գործածուած աշխարհաբառ լեզուն՝ ըստ նոցա կարծեաց՝ ո՛չ թէ նոր գրականութեան հիմն, այլ խանգարումն և խառնակութեան եղծումն մի է. մեր հասարակութիւնն պարզ գրաբառ լեզուն աւելի հեշտաւ կարող է հասկանալ քան թէ այդպիսի անոճ և անձեռնի աշխարհաբառը ։ Իսկ եթէ այս պատուելիներն թող տային իրենց նորաձեւ մտաց պաշտամունքը, այս գեղեցիկ լեզուի անխորհուրդ արհամարհութիւնը, սորա ճաշակն ըստ օրինի առնելու փութային, իրենց գրուածներն տաղտկալի և ապարդիւն չէր լինիլ։ Ահաւասիկ Արարատ ամսագրոյ յօդուածներէն շատերն, նոյն ինքն Մասեաց Աղաւնոյ ընտիր և հարթեալ լեզուն, և Տաճկաստանի լրագրոց շատերու գրուածքը իրենց՝ գրաբառ լեզուի յարաբերութեամբ և նորա ոճոյն մերձաւորութեամբ թէ ո՞րչափ ախորժելի կըթուին, և նոյա իմաստներն ո՞րչափ դիւրաւ իմանալի են, թող վկայեն նոյն լրագրոյ աննախանձ հայերէն ընթերցողք ։

Այս հակիրճ տեսութիւնը բաւական համարելով նոցա գրաբառ լեզուի մեռեալ անուանակոչութեան առաջին պատճառին համար, այժմ դանք երկրորդին, որ կ'առարկեն թէ՝ «Այս լեզուն անգործածական է, ուրեմն մեռեալ է"։ Այս լեզուն՝ ո՛չ որպէս կըկարծեն խապառ անգործածական է հասարակութեան մէջ. վասնզի եկեղեցական առենից գրութեանց մէջ, թէև անհարազատ ոճով, հայադէտ ուսումնականաց, եկեղեցականաց և շատ անգամ լրագրոց մէջ սովորաբար կիրառութեան մէջ է ։ Բայց թէ հասարակութեան մեծ մասն սորա գործածութեան անտեղեակ է, նորանով յուսահատելո՞ւ է, կենդանւոյն թաղելո՞ւ է այս նախնեաց պատուական աւանդը՝ և մեր հայրենի ժառանգութեանց շնաշխարհիկ մնացորդը ։ Մերազնեայ Վրաստանցին՝ Կեսարացին և Միջագետացին հայերէն չգիտեն, մէկն վրացերէն, միւսն տաճկերէն և միւսն արաբերէն կըխօսին. միթէ սոցա համար հայերէն լեզուն մեռա՞ծ պիտի համարուի. միթէ նոքա իրենց օտարոտի բարբառը իրենց համար մշտնջենաւոր գործածական լեզո՞ւ պիտի առնեն. միթէ նոցա համար անկարելի կամ ամօ՞թ պիտի համարուի իրենց մայրենի լեզուն և գրականութիւնը ծաղկեցնել իրենց մէջ.—ո՛չ բնաւ ։ Այսպէս ևս մենք սատանարտութեամբ, եթէ չեմք սխալուիլ ասելու, հոյատեցութեամբ՝ օտարասիրութեամբ և շատ անգամ տգիտութեամբ մեր լեզուն կ'արհամարհենք, և զայն անհիթ համարելով ուսանելու անփոյթ կըգտնուինք. յետոյ պիտի ելլինք աղաղակենք թէ՝ «Մեռած է, ըստորում գործածական չէ"։ Ե՞րբ գործածեցիր՝ և գործածական չդարձաւ. կորիւն յարմար սայրաւոր սուսերը պատենի մէջ դրած՝ գործածելու զայն կըհեղգաս, բողոք կըբառնաս թէ՝ անպէտ է։ Ոսկին՝ մեր նախնեաց մատենագրութեան ընտիր արկղներու մէջ պահած, արհամարհութեան և անհաւատութեան բանալով կողպած, փոխանակ զայն հանելու և 'ի գործ դնելու, կեղծս կաղաղակես թէ՝ աղքատ եմ, առևտուրի դրամագլուխ չունիմ. այս ինչ նորաձեւ դարմանալիք. ե՞րբ մտեցանք այս առատաձեռն գանձարանին, ու զատարկ և ձեռնունայն դարձանք ։

Գիտեմ մեր համազգայիններէն մէկ քանիս այն ճանապարհորդաց պէս, որոնք հարթածաւալ կանանչազարդ դաշտերը անմատչելի լեռան կըհամարին, և կամ թէ նորա հետ գեղեցիկ պողոտաները Լաբիւրինթեան շաւիղ կըկարծեն, գրաբառ լեզուի ուսումն դժուարաքիւրն համարելով կըխուսին կըհեռանան, սորա անունն անգամ լսել չեն ուզեր. բայց չէ՛, յօժարութիւն և մասնաւոր աշխատութիւնն, ինչպէս որ ամենայն ուսմանց նոյն և այս լեզուի զայեակ և սնուցիչն է ։ Թո՛ղ նոքա չերևակայեն մեծահատոր Զամչեան, Աւգերեան Հայր Գաբրիէլի և այլոց ստուար քերականութիւնները, թո՛ղ նոքա աչքի առաջ չունենան երկար տարիները, հալիւ և ծիւրիչ սերտողութիւնները, անսպառ բաժանմունքները, և չոր և ցամաք կանոնները, այլ այժմեան դիւրընկալ ոճը. փոխանակ անպտուղ երկարաբանութեանց՝ դասատուութեան ամենահեշտ և դիւրամատչելի եղանակը, ժամանակի խնայողութիւնը, թեթև աշխատութիւնը և

րայ դարձուցած էր և ամենայն տեսակ զգուշութիւն ձեռք առնելով կըյորդորէր նոցա թէ՛ կերակրոյ մաքրութեան կողմանէ և թէ՛ ըմպելեաց չափաւոր գործածութեան մասին․ որով բաւականապէս յաջողեցաւ։ Այժմ, փա՜ռք Աստուծոյ, համարեմ թէ անհետ եղաւ այս սոսկալի ախտը։

«Այս օրերս Նորնախիջևանէն լուր առնելով իմացանք՝ թէ Խալիպեան ուսումնարանի հիմնադիր մեծարգոյ աղա Յարութիւն Խալիպեանը Ապրիլի վերջին օրերը վախճաներ է յիշեալ քաղաքին մէջ»։

—Սպանիոյ վեհափառ թագաւորն այլևայլ կարգի պատուանշաններ ղրկեց Բարձրագոյն Դրան պաշտօնատարներէն ոմանց․ որոց մէջ մեր ազգայիններէն՝ Իլիաս էֆէնտի Զայեան՝ Իզապէլ լա Քաթոլիքի քոմանտէօրի խաչանշանը, Նաշիր էֆէնտի Թօփհանէլեան՝ նոյն կարգին շըվալիէի խաչանշանը և Գրիգոր էֆէնտի Խըտրեան Շարլը Թրօայի շըվալիէի խաչանշանն ստացած են։

ՄԱՍԻՍ

Ա[illegible] 908 թուով մեր ընթերցողաց ծանուցինք զկազմութիւնը ընտրողական ժողովոյն, որ Սահմանադրութեան հիմնական կանոնաց, ինչպէս նաև ուղիղ բանի և խոհեմութեան պահանջմանց համեմատ՝ վիճակիս ազգային երեսփոխանական ժողովը պիտի կազմէր։

Ընտրողական ժողովը նախապէս հոգ տարաւ քաղաքիս 30 երեսփոխանաց ընտրութիւնը 'ի գործ դնել․ ուստի յատուկ տոմսակներով հրաւիրեց զընտրողները՝ (որոց թիւը 450ի հասուցած էր․) որպէսզի իրենց քուէները յուղարկեն։ Բայց երբ 'ի ներկայութեան որոշեալ քննչաց, քուէտուփը բացաւ, դժբաղդաբար միայն 166 քուէթուղթ գտնուեցան անոր մէջ․ Ընտրողաց 65–70 հոգին իրենց հրաւիրագիրերը ետ յուղարկած էին և միւսներն ալ չուզելով մասնակից ըլլալ այս ընտրութեանը՝ քուէ չէին տըւած․ Ինչո՞ւ․ վասնզի՝ ինչպէս մեր նախընթաց թուով համառօտիւ յիշատակած եմք, քաղաքիս ազգայնոց մէջ եղած երկպառակութիւնը կըշարունակուի․ և այս պատճառաւ՝ ընտրութեան մասնակից չեղողներն Ընտրողական ժողովոյն անօրէնութեանց վերայ ապօրինաւորութիւններ կարծեցին գտնել, բողոքեցին, նոր և հին Սահմանադրութիւնները խառնեցին, նորը վաւերացեալ չէ և հինը ջնջուած է ըսին, մեր մերը գրած «ուղիղ բանի և խոհեմութեան» նշանակութիւնը խնդրեցին և զանոնք 'ի գործ դրուած չգտան, ևայլն։

Բայց և այնպէս Ընտրողական ժողովը՝ ուշադրութիւն չընելով այս անհամաձայնութեանց և ընտրողաց մեծագոյն մասին բացակայութեանը, արժան համարեցաւ 166 քուէթղթոց քուէհամարը ընել․ որով 4 եկեղեցական երեսփոխան և 15 աշխարհական երեսփոխան ընտրուեցան բացարձակ առաւելութեամբ․ որոց զանուանս կընշանակեմք աստ ըստ կարգի առաւելութեան քուէից․

Եկեղեցական երեսփոխանք։

Տէր Յովհաննէս Չիվիճեան	քուէ	150
Տէր Դաւիթ	”	137
Տէր Ստեփան	”	135
Տէր Գէորգ	”	107

Աշխարհական երեսփոխանք։

Մեծարգոյ տեարք

Ստեփան Տէտէեան	քուէ	158
Մ․ Նաղուպ էֆէնտի Սրարդալըեան		141
Գրիգոր էֆէնտի Ապրօեան		139
Յօհաննէս Աւետիսեան		121
Ղուկաս Գ․ Պալդազարեան		113
Գալուստ Խումարեան		105
Գրիգոր Չիլինկիրեան		100
Յովհաննէս Ճէլէպեան		99
Գէորգ Սուլթանեան		96
Մարտիրոս Թագթագեան		95
Մահտեսի Յակոբ Նշայեան		92
Գաբրիէլ Ճշմարտախօսեան		90
Յովհաննէս Միրզաեան		89
Յակոբ Մաղսուտեան		85
Աղաթօն էֆէնտի		84

Մնացեալ մէկ եկեղեցական և տասը աշխարհական երեսփոխանաց ընտրութեան համար՝ հարկ ըլլալով երկրորդ անգամ քուէարկութիւն ընել, դարձեալ հրաւիրագիրեր յուղարկուեցան 450 ընտրողաց։ Բայց այս անգամ ևս քուէտուփին մէջ միայն 151 քուէ գտնուեցաւ․ և քուէհամարը ըլլալով՝ տեսնուեցաւ որ բացարձակ առաւելութեամբ հետևեալներն ընտրուած են․

Եկեղեցական դասէն արժանա․ տէր Կարապետ Տէօքմէճեան, որ ունեցաւ 100 քուէ

Աշխարհականներէն մեծարգոյ տեարք

Կարապետ Պայլօղեան	112	”
Մատթէոս Մամուրեան	110	”
Թագւոր Պարծանքեան	106	”
Սարգիս Սէֆէրեան	92	”
Թագւոր Սըվաղլըեան	88	”
Յովհաննէս Նուպարեան	84	”
Յովհաննէս Տիլպէրեան	78	”
Տօքթէօր Շարլը Մարկոսօֆ	78	”
Յովհաննէս Փերձակեան	78	”
Խաչատուր Մարգար Նշքիզեան	76	”

Արդ՝ առաջին և երկրորդ քուէարկութեամբ թէպէտև քաղաքիս 5 եկեղեցական և 25 աշխարհական երեսփոխաններն ընտրուեցան, սակայն տակաւին չկրցան 'ի ժողով գումարուիլ որ իրենց դիւանը կազմեն․ և այս ալ 'ի պատճառս հրաժարականաց՝ որք հետզհետէ կըտրուին․ Առայժմ հետևեալ մեծարգոյ երեսփոխանները հրաժարուեցան․

Մահտեսի Յակոբ Նշայեան,
Կարապետ Պայլօղեան,
Խաչատուր Մ․ Նշքիզեան,
Յակոբ Մաղսուտեան,
Մկրտիչ Աղաթօն էֆէնտի,

Ձայն մի տարածուեցաւ թէ տեղական իշխանութեան կողմանէ հրամանագիր մի պէտի յուղարկուի մեր ամենապատիւ սրբազան Առաջնորդին, որպէսզի հիւպատոսարանաց թարգմանները և օտար տէրութեանց հպատակները չընդունի իբրև ազգային երեսփոխան։ Եթէ այս ձայնը ստուգուի, յայնժամ ընտրեալ երեսփոխաններէն 4–5 հոգի ևս պիտի պարտաւորին իրենց հրաժարականը տալ։

Ապաքէն ցաւալի է զմիւռնացի ազգայնոցս այժմեան երկպառակ վիճակը․ այսու ամենայնիւ կարծեմք թէ ոչ ոք կրնայ իրաւունք ունենալ մեղադրելու զմեզ մեր անմիաբանութեանը համար․ որ առաւելապէս ապացոյց մի կըհամարուի Հայաստանի հարազատ որդիք ըլլալնուս՝ քան թէ զմիւռնացի Հայոց յատկացեալ մասնաւոր մոլութիւն մի․ Քանզի այսօրուան օրս բազմամեայ փորձիւ հաստատեալ և ընդհանրապէս ընդունուած խնդիր մըն է, թէ երկպառակութիւնը Հայոց ազգին բնածին գլխաւոր յատկութիւններէն մէկն է․ Ուստի այս նկատմամբ կրնամք պարծիլ թէ մեք զմիւռնացիքս ոչ նուազագոյն հարազատ որդիք եմք Հայոց ազգին քան զՀայ բնակիչս Կ․ Պօլսոյ, Պրուսայու, Նիգոմիդիոյ, Սըվազու, Կարնոյ և ուրիշ բազմաթիւ քաղաքաց․ ուր հայկական այս բնաւորութիւնը՝ այսինքն երկպառակութիւնը պայծառ կըփայլի․․․։

Կ․ Պօլսոյ ազգային հին պարտուց համար բացուած հանգանակութիւնը ըստ կարի յառաջացած ըլլալով, ամենա․ սրբազան Պատրիարքը այս կարևոր գործը ըստ օրինի 'ի գլուխ տանելու նպատակաւ յատուկ յանձնաժողով մի կազմեց, որոց անդամներն են․ մեծա․ տեարք Քարակէօզեան Գրիգոր, Կիւմիւշեան Յօհաննէս, Փէշտըմալճեան Սահակ և Մերեմ-Գիւլի Յարութիւն էֆէնտիներն։

Այս յանձնաժողովյն պաշտօնն պիտի ըլլայ Կ․ Պօլսոյ ազգային սնտուկին պարտքը․(որոց գումարը

շատ արգիլնաւորութիւնը, որոնք այս դարուս բազմահմուտ և մեծախմաստակ բանասիրաց ջանքով հնարուեցան այս լեզուի ուսման համար։ Թո՛ղ չսարսափին, թո՛ղ չխուսափին այս պատուելիք․ սորա մէջ բաց ի մասնաւոր դասաւորութենէ և վերջաւորութիւններէ՝ մի մեծ զանազանութիւն չտեսնուիր սորա յորակից մերոյ աշխարհաբառ լեզուէն․ և կամ թէ բաց ի սեպհական ոճերէ՝ նախդրաց կազմութեամբ, բառերու համաձայնութեամբ՝ կարողեմ ասել որ այս լեզուն նման է Ռուսաց այժմեան կլասական լեզուին․ ուստի այն աշխատութեան, ջանից և յօժարակամ փութոյն, որ ի գործ կըդրուի այս վերջնոյս հմտութեան վերայ, կէսը մեր այս լեզուին եթէ գործածուէր, անտարակոյս սորա կատարեալ վարժութիւնն կըստացուէր մեր մէջ։ Այս ևսորս ալէս անկեղակարծ հանգամանաց կարծես անծանօթ լինելով, կամ թերևս չգիտնալու զարնելով, իրենց անհիմն, ինքնահնար և վիժած լեզուի վերայ մի երևակայական ցնորքով համարումն ունենալով, զու ասա՛ յամառումն, գրաբառ լեզուն փոխանակ մեր գրականութեան տարր կոչելու, զայն նախապաշարմունք լինել ընդունելով մեր պատուելիք, կեղծեն անգործադրելի և հնութիւնք մեռեալ կըքարոզեն։ Այս լեզուն ո՛չ թէ միայն մեռած չէ, այլ և երևի գծագրութիւնն անփոփոխ է, անդամներն չորթուն, զօրեղ և գործունեայ են, իւր բարեխօսելու չկայստութիւնն, չընդունելմ գեղեցկութիւնն, քնքոյշ փափկութիւնն, իւր քաղցրալուր ձայնն, որոտաշարժ և ախորժական բարբառն անկորուստ են․ միայն մենք մեր երկպառակութեամբ և անտարբերութեամբ ուսումնարանները կրից, չահամոլութեան, փառասիրութեան և զանազան կարծեաց խաղալիկ դարձուցած՝ յետադիմութեամբ զեալի կորստական խորխորատ կըգլորեմք․ վասնզի ամբողջն ի զուր ծախսեր կըլինին, մեծագումար դրամներ կըվատնուին, կանոնաւոր գրող կամ խօսող աշակերտներ շատ քիչ կըտեսնուին․ ի հարկէ լեզուն մեռած կըհամարուի։ Լեզուն իւր ազգի գոյութենէն՝ սկըզբնաւորութենէն և քաղաքականութենէն՝ անմահ և բովանդակութիւն կըստանայ․ եթէ ազգն չ՚ասեմ մեռած, այլ մեռելատիպ քնով չզարթուցի, երբեք լեզուն մեռած չիլինիր։

Այլ մի՛ զուցէ մեր սիրելի ընթերցողք մեր գրաբառ լեզուի անհրաժեշտ պիտանաւորութեան ջատագովութիւնը լսելով՝ զմեզ աշխարհաբառ լեզուին թշնամի և նորա կարևորութիւնը զլացող և նորա յառաջադիմութեան արգելառիթ համարին, ո՛չ բնաւ․ մեր խօսակցութեան ընթացքն արդէն սպարզապէս կերևի, որ մենք աշխարհաբառ լեզուն կըպաշտպանենք և հարկաւոր կըհամարինք, բայց ո՛չ թէ նորա այժմեան չքաւոր, անհեթեթ և վայրավատին դրութեամբ, այլ կանոնաւոր սահմանափակութեամբ, այլ հասկանալի պարզութեամբ․ որ կըյաջողի միայն գրաբառ լեզուի հզօր օժանդակութեամբ, մինչև որ գրաբառի ազուական և ախորժալուր ձայնն չլսելանայ մեր մտաց և ականջին, չենք կարող ընտրութիւն ընել աշխարհաբառի․ առանց սորա ուսման սակաւն և սարսափ կըպատմէ զմեզ, չենք կարող մեր սեպհականը ճանաչել՝ ըստ այնմ վարիլ։ Ուստի այն ամենաձախ գանձարանէն սորա յետին աղքատութիւնը լսելու է, նորա սահմանաւոր կապակցութիւններով ժողովելու է սորա ցրուեալ պատառեալ անդամները, և կազմելու է մի նոր ամբողջ բարեյարմար մարմին, այն անմահ ճակի միջնորդութեամբ փչելու է սորա մէջ շունչ կենդանութեան և սպրդութեան, և գործածելու է զայն մեր ընտանեկան մտաց հաղորդութեան և այլ մասնաւոր յարաբերութեանց մէջ։ Իսկ գրաբառը, ազգութեան այս աղբիւ և կենդանի վկայականը, ո՛չ միայն իբրև հիմն և աղբիւր աշխարհաբառի ուսանելու և պահպանելու է, այլև անհրաժեշտ հարկաւոր է ազգային վսեմ գրուածոց, կարգաւորեալ բանախօսութեանց, աստուածաբանական և իմաստասիրական խնդրոց բացատրութեանց, պատմաբանական յօդուածոց և ընտիր նամականեաց մէջ գործածելու, որ տակաւին դարերու կարօտ է, որ այս ծանր պաշտօնները կարողանայ կատարել մեր կակազող աշխարհաբառն։

Ուրեմն սիրելի համարիւն եղբա՛րք, թողունք սառնութիւն, թողունք անհոգութիւն, թողունք օտարաց հակամիտութիւնը, ի բաց ձգենք մեր ազգային տարերաց անխորհուրդ արհամարհութիւնը՝ և ամեն վայր ի վերոյ հոյեցուած և վնասակար համոզումն․ իբրև անհարազատ որդի ի զուր չվատնենք, ի զուր չթաղենք մեր հայրենի քրտնաջան աշխատութեամբ ժողովուած դրական ժառանգութիւնը։ Մեր ձեռօք չ՚քանդենք այն հաստատուն կանոնաւոր հիմն, այս գեղեցիկ լեզուն, որոյ վերայ շինուած է մեր ազգայնութեան և ուղղափառ կրօնի սրբակառոյց և արենաղանդ շինուածն։ Անխոհեմ ընտրութեամբ չ՚լուծենք մեր համազգային միութեան այս ամրապինդ կապը որ մեր մատենագրութիւնը իւր յետին անկման դարուն վերականգնեց, և կրօնի հետ աջակցելով՝ մեր ազգային գոյութիւնը պահպանեց։ Մեր ցիրուցան վիճակի մէջ ո՛չ ուրեք կըտեսնուին ո՛չ մէկ ազգային հաստատուն սովորութիւն և նախնական յատկութիւն, որոնք օտար ազդեցութեան զոհ եղած են․ մնացած է միայն այս լեզուն, որով միայն պիտի կարողանայ մեր ազգի տարբեր սովորութիւններով, տարբեր կարծիքներով, այլատարազ չքաւոր բարբառներով ցրուեալ անդամները ժողովել, ազգասիրութեան՝ բարեպաշտութեան և սեպհական միակ յատկութեան կապով միացնել, և կազմել մի մարմին և մի հոգի յաւիտեան

մէկ միլիոն ղուրուշի կըհասնի կըսեն ,) քննել , ստուգել և ըստ մասին վճարման ձեւք գտնել . միրջապէս ամեն կերպիւ սրբազան Պատրիարքին ազգասիրական բարեխնամ աշխատութեանը աջակցիլ . որոյ նպատակն է Կ. Պօլսոյ ազգային սնտուկը բոլորովին ազատել 'ի պարտուց .

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ :

Զմիւռնիա , 22 Մայիս :

Այս տարուան ներկայ ամսոյս մէջ տեղի ունեցած օդոյն անկանոնութիւնը յատուկ նշանակութեան արժանի է . Իսկզբան քանի մը օր տարօրինակ տաք ըրաւ , ետքէն մթնոլորտը թանձր ամպերով բեռնաւորեցաւ և քանի մը օր անձրև ունեցանք հանդերձ որոտումներով . ութ օրի չափ ձմեռային ցուրտ ըրաւ , և այս շաբթուան առջի օրերը դարձեալ յորդ անձրև եկաւ . իսկ այժմ քանի մը օրէ 'ի վեր օդը հանդարտեցաւ և գարնանային եղանակը կըշարունակուի .

—Կըսուի թէ օգոստոս Սուլթանը մօտերս պիտի վաւերացնէ օրինագծրագիրը որուն վրայօք բաւական ժամանակէ 'ի վեր քննութիւն կըլլայ , և որով օսմանեան հպատակ քրիստոնեաները զինուորական ծառայութեան պիտի առնուին՝ ըստ օրինակի մահմէտական հպատակաց :

—Թէպէտև լրագիրք ոմանք ծանուցին , յորոց քաղելով Արևելք ևս հրատարակեց թէ բարձրապատիւ Խըտիվը 'ի մօտ աւուրս 'ի Կ. Պօլիս պիտի երթայ , սակայն Եգիպտոսէն մեր ընդունած վերջին լուրերը կըծանուցանեն մեզ , թէ այսպիսի ճանապարհորդութեան մի նշաններ չեն տեսնուիր առայժմ :

—Վսեմա. Միրէյա փաշան , որ երբեմն Իզմիրի և Պրուսայու ընդհանուր կառավարիչ էր , կայսերական հրովարտակաւ նոյն պաշտօնիւ 'ի Հալէպ պիտի երթայ :

—Օսմանեան կայսերական կառավարութիւնը դեսպանատուն մի շինուելու համար՝ 'ի Բէրա Թագսիմ թաղը բաւական ընդարձակութեամբ գետին մի շնորհած ըլլալով Իտալիոյ կառավարութեանը , այս տէրութիւնն ևս իւր թագաւորանիստ նոր մայրաքաղաքին մէջ 'ի Հռոմ գետին մի շնորհեր է Բ. Դրան , որպէսզի օսմանեան դեսպանատուն մի շինէ :

—Կըլսեմք թէ Բ. Դրան քեաթիպ էֆէնտի վսեմ. Գրիգոր Օտեան էֆէնտին՝ կայսերական կառավարութեան թոյլտուութեամբը , 'ի մօտ աւուրս Կ. Պօլիսէն պիտի մեկնի՝ Գերմանիոյ հանքային ջերմուկները երթալու համար .

—Լրագրաց գրածին նայելով , Ռուսաց օգոստ. կայսերանցեալները առ վեհափառ օսմանեան կայսրն յուղարկած սրբոյն Անդրէի կարգին ականակուռ շքանշանին դրամական արժէքը 500.000 ֆրանքի կըհասնի եղեր . Այլև կըսուի թէ այս բարեպատեհ առթիւ , օգոստափառ Սուլթանը Օսմանիէ կարգէն շքանշան մի շնորհեր է վսեմ. Իգնաթիէֆ զօրապետին որ՝ ինչպէս յայտնի է , Ռուսաց տէրութեան արժանաւոր ներկայացուցիչն է Բ. Դրան քով :

—Կըլսեմք թէ՝ Կ. Պօլսոյ ազգային Պատրիարքարանին խնդրանօք , անոր դիւանատան պաշտօնեայք Ընտօնեան Յակոբ էֆէնտին , Թէլեան Բարթող էֆէնտին , Խաչատուրեան Կարապետ էֆէնտին և Ֆրէնկեան Աբրահամ էֆէնտին րիւթպէի բարձր աստիճանը ընդուներ են :

—Անցի երեսը նշանակուած հինգ հրաժարեալ երեսփոխանաց տեղ՝ ուրիշ հինգ երեսփոխան գրուած էին քուէից համեմատական առաւելութիւն ունեցող ընտրելներէն . բայց ցաւօք սրտի կիմանամք՝ թէ անոնք ևս իրենց հրաժարականը յուղարկած են մեր ամենապատիւ սրբազան Առաջնորդին :

—Ամսոյս 12–24ին գեղեցիկ հանդէս մի կատարուեցաւ 'ի հիւպատոսարանն Մեծին Բրիտանիոյ . ուր հրաւիրեալ ներկայ գտնուեցան քաղաքիս անգղիացի վաճառականներն , նմանապէս քանի մի երևելի տաճկաց և ուրիշ հպատակք նոյն տէրութեան : Այս հանդիսին նպատակն էր օգոստա. Վիքթօրիա թագուհւոյն ծննդեան տարեդարձը տօնախմբել . տօնախմբութիւն՝ որ ջերմեռանդ սիրով և փառաւորապէս կատարուեցաւ նախագահութեամբ մեծաշուք միստր Քէնպէրպէչ հիւպատոսին . Մինչդեռ եւրոպացի նուագածուաց խումբըազգային գեղեցիկ եղանակներ կընուագէր , բոլոր հանդիսականները՝ ըստ առաջարկութեան հիւպատոսին Շամբանիայի գինի խմեցին 'ի կենդանութիւն վեհափառ թագուհւոյն կեցցէներու սիրալիր աղաղակներով . Յետոյ միստր Ճէմս Վուիթալ՝ որ քաղաքիս անգղիացի վաճառականներէն մէկն է , համառօտ ատենախօսութեամբ մի մեծաշուք միստր Քէնպէրպէչին ազնիւ բնաւորութիւնը , իւր պաշտօնին մէջ ցոյց տուած արժանաւոր ընթացքը , և անոր գեղեցիկ յատկութիւնները յառաջ բերելով առաջարկեց ըմպել 'ի կենդանութիւն նորին . որ և կատարուեցաւ բազում ուրախութեամբ : Վսեմաշուք Արիսթարքի-Պէյը՝ որ Այտընի վիլայէթին մուավինն է , ընկերութեամբ Տիլպէրեան Զարեհ էֆէնտիին՝ որ թիճարէթի ատեանին թարգմանն է , ներկայ էին այս տօնախմբութեանը 'ի կողմանէ մեր կուսակալին :

—Փարիզէն ըստ լատինացւոց ամսոյս 29էն յուղարկուած հեռագիր մի հետևեալ ցաւալի տեղեկութիւնները կուտայ .

«Վերսայլի զօրաբանակը հաղիւ թէ ութ օրուան մէջ կարող եղաւ Փարիզի ամեն կողմանցը տիրելու : Այս ութ օրուան միջոցին բնակիչները ըստ մեծի մասին պարտաւորեցան իրենց տանց ստորերկրեայ շտեմարանաց մէջ պահուելու . վասնզի չէին գիտեր ինչպէս դուրս ելլել երկաթի և հրոյ շրջանակէն որ զիրենք կըսեղմէր . Շատերը իրենց մահը գտան այս շտեմարանաց մէջ : Ապստամբները երբեմն կըպարտաւորէին հեռանալ շէնքէ մի , յորում ապաստանեալ կըպատերազմէին , կրակ կըձգէին անդ՝ զոր բէդրօլիով կըբորբոքէին . Փարիզի մեծամեծ շէնքերուն շատը հրոյ ճարակ եղաւ . ապստամբաց բէդրօլիով լեցուն նետած ռումբերը անհամար են : Կըսուի թէ կռուոյն մէջ սպանելոց թիւը 18.000ի կըհասնի . իսկ վիրաւորելոց թիւը տակաւին յայտնի չէ : Բաց յայսցանէ 60.000 կըհաշուեն ստորերկրեայ շտեմարանաց մէջ այրուած և մուխէն խեղդուած դժբաղդները : Բանտարկեալ ապստամբաց թիւը 30.000էն աւելի է : Փարիզի արքեպիսկոպոսը , Մ'ատըլին եկեղեցւոյն ծխատէր քահանայն և ուրիշ ոչ սակաւ անձինք՝ զորս ապստամբները իբրև պատանդ պահած էին , 'ի մահ մատնուեցան անոնցմէ :

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Ափիոնը թէպէտև հանդարտութեան մէջ է , բայց ապրանք ունեցողները 150 ղուրուշէն պակաս չեն ուզեր վաճառել զէքէին : Պատուական ափիոնը այս գնով ծախու առնող կըգտնուի :

Բամպակը հաստատուն է և գները բարձրացան . Այսօրուան արժէքը 400–405 ղուրուշ է կենդինարը :

Ոչխարի բուրդը շատ կուզուի , և այս շաբթու 2000 կենդինարի չափ վաճառեցաւ 348–380 ղուրուշի :

Քէօքպոյան ևս կուզուի և գները 358–375 ղուրուշէն կենդինարը՝ ըստ տեսակին :

Փալամուտը դիւրավաճառ է միշտ . Անգղիոյ տեսակին գինը 86 ղուրուշ է և Թրեստու տեսակինը 116էն մինչև 130 ղուրուշ կենդինարը :

բնակիլ : Մեր ազգային նաւը այս բազմալեալ բարոյական ալեկոծութեան միջոցին փոխանակ այս ազատաւոր և մտանանիչ կողմնացոյցը զգուշութեամբ պահպանելու , մեր ձեռօք չխորտակենք , որով յետոյ նաւահանգստի անդորր խաղաղութեանն չյուսինք : Մեր բարեխնամ մեծավայելուչ նախնիքներէն մեզ յանձնուած այս ոսկեղէն քանքարը՝ փոխանակ կորստեան հայկազանց մէջ տառաւութեամբ շահեցնելու , հեղգամիտ ծուլութեան և անգործութեան հողոյ մէջ չթաղեցանենք իբրև սերունդ ապաշնորհ և անպիտան : Այս կենդանարար լոյսի անայլայլ տեսչնորհութեամբ միայն պիտի կարողանանք կարդալ և հասկանալ Աստուածաշունչ սուրբ գրոց հոգեպարար ընթերցուածները , մեր նախնեաց հոգեշունչ գրուածները , սրտաշարժ ձայնը , սիրուն քարոզները , երկնահրաշ աղօթքներ , ոսկեղէն երգեր և շարականները : Սորանով իբրև անսխալ առաջնորդութեամբ պիտի գննենք մեր անցեալ կենաց նկարագիրը և մեր խնամոտն և սրբազան նախահարց մեր ազգի և եկեղեցւոյ համար ըրած բարերարութեան ճանապարհները . անպատ մտօք զգանք , ինչ որ նոքա զգացին , քարոզենք՝ ինչ որ նոքա քարոզեցին , ընթանանք՝ ուր որ նոքա ընթացան , որ է միակ փրկութեան շաւիղ :

Այս է իմ համառօտ գրութեան լեզուի անշփոթ պահպանութեան մասին , թող ուրիշներ ըսեն այս և Գ. Գրիգոր Արծրունին՝ այլօրինակ զատեն :

Ի Շուշի , 15 Նոյեմբերի 1870 :

Մաղաք Պըլդեան :

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆ

Ցեվայիտ—Զամանիէ ընկերութեան շոգենաւերը սկսան երագընթաց երթեւեկութիւն ընել 'ի մէջ Կ. Պօլսոյ եւ Զմիւռնիոյ , 'ի Միտիլլի միայն հանդիպելով : Երթալու կամ գալու ճանապարհորդութիւնը , որ այժմ Թալիա կոչուած պատուական շոգենաւով կըլլայ , 22 ժամու մէջ կըկատարուի : Յիշեալ շոգենաւը , որուն հրամանատարը եւ նաւաստիքը եւրոպացի են , Իզմիրէն կըմեկնի ամեն ուրբաթ կէսօրին եւ Կ. Պօլսէն ամեն երեքշաբթի կէսօրին :

Աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ ուզողը կրնայ դիմել առ պարոնայս Արախտանճի եղբարս 'ի Միճանօղլու խանն , որ այս շոգենաւական երթեւեկութեան գործակալներն են Իզմիրի մէջ :

ՀԻՒԱՆԴԻՆ ԲԱՐԵԿԱՄԸ

ԴԵՂԱՀԱՏՔ ՀՕԼԼՕՎԷՅԻ
ՋՂԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՔ

Մարդոյս ջղային դրութեան (սիսթէմ) շատ յօդուած ըլլալը տեսնելի ախտ մըն է և ջիղերուն ամենափոքրիկ շարժումը կամ գըրգռութիւնը վնասելի է յոյժ . վասնզի մեր գանելու է անոր դեղը : — Միակ դեղը այս է . քիչ խմէ գինի , գարեջուր , և ոգելից ըմպելիք . և աւելի աղէկ կըլլայ որ բոլորովին հեռանաս անոնցմէ , և ամենևին չխմես . նմանապէս խահվէ մի խմեր , և անոր տեղ թեթև թէյով (չայ) գոհ եղիր : Կարելի եղածին չափ մաքուր օդ ծծէ ամեն գիշեր իմ դեղահատերէս երկու կամ չորս հատ կլլէ շատ մի կեր և համեմունք (սոսըս) հեռու կեցիր : Եթէ այս օգտակար կանոնները ճշդութեամբ 'ի գործ դնելու ըլլաս միտքդ շուտով պիտի հանդարտի , մարմինդ առողջ պիտի ըլլայ և պիտի մոռնաս թէ ջղաց շարժում ունեցար :

ԱՆԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆՔ ՆԵՐԿԱՄԱՑ

Այս գործարանաց վերաբերեալ ամեն հիւանդութեանց մէջ , թէ կըկզանքը չափէն աւելի ջրալից կըլլան կամ բաւական չեն ըլլար , թէ բարը կամ աւազը երիկամանց կը հասնին կամ թէ անոնց մէջ ցաւեր կը գտնուին մէջքին համապատասխանած մասը : Այս ամեն հիւանդութեանց ժամանակը պէտք է Հօլլօուէյի դեղահատերը առնուլ տպեալ հրահանգաց համեմատ և անոր օծեղանիքովը շփել երիկամանց վարի կողմը անկողին մտնելու ժամանակը : Այս դարմանը անմիջական օգնութիւն մի պիտի մատուցանէ , այնինչ ուրիշ դեղերը զուր տեղը գործածուած պիտի ըլլան :

ՍՏԱՄՈՔՍԻ ԱՒՐՈՒԻԼԸ

Ո՞ր և է դեղ մի չկրնար ստամոքսի զօրութիւնը նորոգել և աղէկցնել այն շուտով՝ ինչպէս այս դեղահատերը որոնք անբարեխառնութենէ կամ վատթար կերակուրէ պատճառուած բոլոր թըլթկութիւնը ու կվանեն և կը հանեն 'ի լեարդն (ֆօրը ճիյէր) , որուն գործողութիւնը կը կարգադրեն . ջիղերու տառապել ձգտման (սբազմ) դէպքերու մէջ սքանչելի ներգործութիւն մի ունի և լերդի ու ստամոքսի ամեն անկարգութիւնները միշտ կը բժշկէ :

ԲՈՐԲՈՔՈՒՄՆ ԹՈՔԱՌԱՑ (դըօնչէտ) ՀԱԶ ԵՒ ՀԱՐԲՈՒԽ

Շնչառութեան վերաբերեալ գործարանաց հիւանդութիւնը ամեն ախտէն աւելի յաճախ կը պատահի և երբեմն աւելի վտանգաւոր է : Անոնց գործողութեանց անկարգ ընթացքին առաջին նշանները կրնան միշտ կարգադրուիլ Հօլլօուէյի հաչակաւոր դեղահատից միջոցաւ : Անոնք շուտով կը դարմանեն արեան որ և է առժամանակեայ անշարժութիւնը , կը թեթևցնեն խցուած շնչերակները , կը բարեխառնեն շնչառութեան տաստիկ արագութիւնը և կարողութիւն կուտան շնչափողին ու թոքերուն դիւրութեամբ ու կանոնաւորապէս գործելու : Այս դեղահատերը՝ իրենց մաքրողական նորութեամբը կը սրբեն արիւնը ամեն պղծութիւններէ , և այն եղանակաւ կը զօրացնեն դրութիւնը (սիսթէմ) ընդդէմ ծխրական ախտի , շնչարգելութեան , և ուրիշ թոքային ակարութեանց :

ՏԿԱՐԱՑԵԱԼ ՄԱՐԴԿԱՑԻՆ ԲԱՂԿԱՑՈՒԹԻՒՆՔ

Տկարութեան , թուլութեան և ջղացաւութեան դէպքերու մէջ , որոնք որ և է բնական կամ գերբնական չափազանցութենէ յառաջ եկած են , այս դեղահատից այլայլիչ և նորոգիչ ներգործութիւնը մեծապէս օգտակար է . քանզի մարսողութիւնը կը վերահաստատէ , մարմնոյն ամեն հիւթոց թափումը կը կանոնաւորէ , ջղային դրութիւնը կը զօրացնէ , հիւանդին միտքը կը յորդորէ և կերպապէս առողջութիւնը ձեռք կը բերէ :

Հօլլօուէյի դեղահատերը ամենէն օգտակար դեղերն են հետևեալ հիւանդութեանց համար :

Շնչարգելութիւն ,	Ցօլացաւութիւն ,	Թոքացաւութիւն ,
Մախմային ախտ ,	Տեսատեսութիւն ,	Ցաւք սրտամի ,
Խիթ (ղօլինճ) ,	Ջրգողութիւն ,	Միզարգելութիւն ,
Հարբուխ ,	Անմարսողութիւնք ,	Բորբոքումն ,
Ծիւրական ախտ ,	Դալուկն ,	Ախտք ընդերաց ,
Թանչ (դէօշնէքէ) ,	Բարախիւն արտի ,	Անկանոնութիւնք կանանց ,
Խոյլ պարանոցի ,	Քար կամ խիճ միզանոցի ,	
Վերնատութիւն ,		Մարմնային հիւանդութիւնք ,
Լերդի հիւանդութիւնք	Գլխացաւութիւն ,	
Փորացաւ ,	Ափրոդիտեան ախտք ,	Խցողութիւնք :

Խմբագիր—տէր արտօնեալ ,
Գ. Պ. Պալթազարեան :

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՅՍԻ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ